

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KİMLİK YARATMA ÇABALARI

Yasemin Oğuzlar TEKİN*

Özet:

AB'nin hukuki temelleri, ulus devletlerin birtakım yetkilerini daha üst ortak siyasi kurumlara devrederek ortak bir siyasi irade sergilemelerine dayanmaktadır. Bu ortak iradenin temelinde bölgede sürdürülebilir barış, istikrar ve refah yer almaktadır. Bu bağlamda AB, ekonomik ve politik bütünleşmenin yanında kültürel anlamda bütünleşerek ve ortak kimlik oluşturarak derinleşmek istemekte ve küresel bir medeniyet projesi olma niyetini taşımaktadır. AB'nin bu amaca ulaşması tarihsel süreç içinde kazandığı deneyim ve değerleri – dünyevi değerlerin yüceltilmesi, bireyin özgürleştirilmesi ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi, hümanist bir yaklaşımla diğerleri ile eşitlik, bireyin yönetenlerini demokratik yöntemlerle seçebilmesi ve iktisadi özgürlük gibi – bu medeniyet projesinin temelleri olarak oluşturmasına bağlıdır. Tarihi süreç içinde edinilen değerler Kopenhag kriterlerinde başarılı şekilde ifade edilmiştir. Bu çalışmada söz konusu değerlerin tarihi süreç için de nasıl oluştuğu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği (AB), Avrupa Kimliği, Aydınlanma Değerleri

Abstract:

The legal foundation of EU is based on a common politic will, which is formed by giving the nation states' power to federal mechanism. In this context, sustainable peace, stability and welfare shape the base of common politic will of EU. Furthermore, EU wants to be an alternative global civilization project by forming common identity and deepening its unity. To reach this goal, EU should make the Enlightenment values – exalting of secular values, the liberalization of human being, freedom expression, equality to others with humanism approach, election of governors by

* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

democratic ways, economic liberation- which were gained in the historical process, the basis of this civilization project. These values are expressed favorably in the Copenhagen Criteria. In this study, how these values have formed in the course of time is debated.

Keywords: *European Union (EU), European Identity, Enlightenment Values*

I. Giriş

Türkiye'nin AB tam üyelik sürecinde ilerlediği şu günlerde kimlik ve kültür konuları oldukça yoğun ilgi görmektedir. Avrupa kimliği ile Türk kimliğinin etkileşimi, çatışmaları ve uzlaşma ihtimalleri birçok platformda hararetle tartışılmakla birlikte genelde konuya yaklaşımlar kesin önyargılara dayanmakta ve bu önyargılar önemli bilgi eksiklikleri içermektedir. Bu bağlamda Avrupa kimliği üzerine yazılmış kapsamlı bir Türkçe eserin bulunmaması da gayet manidardır. Adaylık sürecinin devam ettiği günümüzde Avrupa Birliği'ni daha yakından tanımak ve ileride alacağı şekil konusunda bilgi sahibi olmak çok önemlidir. Bu çalışma var olan bu bilgi eksikliğine az da olsa bir katkı sağlamak amacı ile hazırlanmıştır. Çalışmada AB üye ülkelerinin tarihlerinde edindikleri ve geleceği şekillendirebilecek deneyim ve bilgileri derinlemesine analiz edilmektedir.

Kimlik kelimesi Latince "*identitas*" sözcüğünden gelmektedir ve insanlar veya herhangi bir şeyin karşılaştırılması halinde, mevcut olabilecek iki tür ilişkiyi ifade etmektedir: "benzerlik" ve "farklılık". Daha kapsamlı bir şekilde, kimlik öteki ve ötekiye karşı etkileşim yoluyla şekil alan sosyal bir olgu ve ilişkiler sistemi olarak da tanımlanabilir (İnanç, 2005: 15). Kimlik kavramı hem bireysel yaşamda hem de toplumların hayatında önemli rol oynamaktadır. Olaya birey açısından yaklaşıldığında, kimlik duygusunun birey ile dünya arasında bir vasıta olduğunu, olayları ölçen ve değerlendiren bir mekanizma gibi işlem gördüğünü görmekteyiz. Toplumu oluşturan bireyleri birbirine bağlamakta kimlik kavramı hayati rol oynamaktadır.

AB'nin Avrupa ülkeleri adına konuşabilen güç olarak ortaya çıkabilmesi için ise Avrupalılar tarafından meşrulaşması gerekmektedir; bu da Avrupa

anayasasının kabulü ve uygulanması sonrasında mümkündür. Adı geçen meşruiyeti pekiştirebilmek için ise ortak AB kimliği önem kazanmaktadır. Toplumunu oluşturan bireyleri birbirine bağlamakta kimlik kavramı hayati rol oynamaktadır. AB, 1999 *Helsinki Zirvesi*'nde Türkiye'nin adaylığını kabul ederek Avrupa kimliğine açıklık getirme çabasındadır. Türkiye'nin adaylığının kabulü ile AB, tam üye olacak herhangi bir adayın, din ve kültür farkı nedeniyle dışlanamayacağını belirtmiştir. Avrupa'nın ortak değerlerinin ölçütü olarak da aydınlanma sonrasında oluşturulan demokratik değerlerin (*Kopenhag Kriterleri*) kıstas alınacağı benimsenmiş ve kabul edilmiştir. Her ne kadar bu karara ters düşen görüşler, AB üye ülke liderleri ve kamuoyları tarafından dile getirilse de, AB ile Türkiye arasındaki müzakereler devam etmektedir. Kopenhag Kriterleri, AB'nin ortak kimlik oluşturması bağlamında olumlu bir gelişmedir; çünkü Avrupa'nın tarihi süreç içinde edindiği kazanımlar bu kriterlerde başarılı bir şekilde belirtilmektedir.

Çalışma giriş ve sonuçla birlikte dört ana başlıktan oluşmaktadır. İkinci ana başlıkta, Avrupa'da kimlik oluşumu sürecine katkısı olan ve Milattan Önce (MÖ) başlayan eski Yunan kültürü, yine M.Ö var olan Roma Cumhuriyeti döneminde geliştirilen ve Milattan Sonra (MS) 4. yüzyıla (yy.) kadar geçerli olan Roma kültürü, MS 4. yy.'dan sonra hâkim olmaya başlayan ve Hıristiyanlık yaşam tarzını öngören dini kültür ve aydınlanma çağı ile beraber başlatılan modern Avrupa kültürü ele alınacaktır. Üçüncü ana başlıkta ise A(E)T'nin oluşturulmasıyla başlayan kimlik oluşturma süreci irdelenecek ve çalışma dördüncü bölüm olan genel değerlendirmeyle son bulacaktır.

II. Avrupalılık Kimliğinin Oluşumuna Katkı Yapan Faktörler

Bu başlık altında Avrupalılık kimliğine Eski Yunan ve Roma kültürlerinin, Hıristiyanlığın ve Aydınlanma dönemi ile oluşan değerlerin – dünyevi değerlerin öne çıkarılması, bireysel özgürlük, ifade özgürlüğü, hümanizm, iktisadi özgürlük ve yönetenlerin demokratik yöntemlerle seçilmesi – katkıları irdelenecektir.

A. Avrupa Kimliğine Eski Yunan ve Roma Kültürlerinin Katkıları

"Avrupa" ismi coğrafi bir ifade olmaktan öte, mitler ve efsaneler dünyasına ait bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa kelimesi Eski Yunan mitolojilerinde kullanılmakla birlikte, Hititler tarafından güneşin

battığı topraklar anlamında kullanılmıştır. Bunun dışında mitolojide Europa, Phoneix'in kız kardeşinin adı anlamına da gelmektedir (Hay, 1957: 5'den akt. Delanty, 2005: 27). Böylece Avrupa adı cezp etme ve gizemlilik kazanmış olmaktadır. Coğrafi açıdan Avrupa kıtasının kesin sınırlarının belli olmaması, insanların düşünce dünyalarına uygun düşecek şekilde sınırlar belirlemelerine yol açmış ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Antik dönemden günümüze Avrupa, genel olarak Girit Adası ve tüm Yunanistan'ın hinterlandını kapsayan toprak parçasının ismi olarak kullanılmıştır. Ancak Yunanlılar antik çağda kendilerini Avrupalı olarak tanımlamamışlardır. Eski Yunan kültür ve uygarlığı da bu yönüyle, Aydınlanma Çağına kadar, Avrupa kültürü olarak algılanmamaktaydı. Aynı dönemde, Roma Cumhuriyeti ve onu izleyen Roma İmparatorluğu da böyle bir iddia da bulunmamıştır. Her iki uygarlık da kendilerini Akdeniz Havzası ile sınırlı ve en gelişmiş uygarlıklar olarak tanımlamakta ve kendi sınırları dışındaki her şeyi barbar veya ilkel olarak adlandırmaktaydılar (Delanty, 2005: 28-29).

Eski Yunan kent devletlerinin geliştirmiş oldukları kültürlerin modern Avrupa kültürü üzerinde doğrudan bir etkisi olmasa da dolaylı olarak Avrupa kültürleri üzerinde, aydınlanma çağı sonrasında, etkilerinin olduğu kabul görmektedir. Yunan kent devletlerinin de zamanında kendi içlerinde ortak kültürleri¹ bulunmamaktaydı. Ancak büyük Yunan düşünürleri, Sokrates, Platon, Aristoteles ve Stoa öğreticilerinin felsefe, tiyatro, drama, devlet yönetim şekilleri gibi birçok konuda Avrupa'yı etkiledikleri söylenebilir. Bilhassa Atina'nın geliştirdiği eğitim, siyasi yönetim, sosyal ve ekonomik kültür anlayışı bu etkilemede öncü rol oynamıştır. Modern Avrupa'nın algılayış tarzına eski Yunan düşünürlerinin belki de en önemli katkısı, laik ve rasyonal düşünme tarzlarıdır.

Roma Cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde (MS 3. yy'a kadar) geliştirilen hukuk, özgür ve laik düşünme, kapalı olmayan yaşam ve üretim tarzı ve global ekonomi anlayışı gibi konular aydınlanma dönemi

¹ Eski Yunan kent devletlerinin en önde gelen Atina ve Atina kültürü ile Sparta ve Sparta'nın geliştirmiş olduğu "Spartanik" kültürü birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle Eski Yunan dünyasında uyumlu bir kültürden bahsedilemez. Çünkü Atina demokratik bir kültürü yayarken, Sparta aristokratik kültürü öne çıkarmaktadır.

sonrasındaki gelişmelere ışık tutmuştur. Hem eski Yunan ve hem de adı geçen Roma İmparatorluğu dönemlerinde ticaret ve üretim kent ve kırsal üretimi bütünleştirmiştir. Bu yönüyle de her iki kültür Avrupa'daki serbest ticaret ve üretim anlayışına öncülük etmişlerdir. Eski Yunan ve adı geçen Roma İmparatorluğu dönemlerinde var olan laik anlayıştan dolayı mevcut pagan dinleri özgür bir ortamda faaliyet göstermekte ve bireylerin inançları doğrultusunda kendilerine tanrı seçmelerini mümkün kılmaktaydı. Resmi bir dinin olması dahi bireylerin farklı dinleri benimsemelerini engellememekteydi. Kısaca laik bir kültürel anlayış mevcuttu. Bu dini anlayış tarzı aydınlanma çağı sonrasındaki Avrupa'ya ışık tutabilmiş ve modern kültürün oluşumunu etkilemiştir (Schwan, 1991: 157-224).

B. Hıristiyanlığın Avrupa Kimliğine Katkısı

Roma İmparatorluğu'nun 3. yy.'da zayıflamasının ardından resmi din konumuna yükselen Hıristiyanlık farklı bir söylem getirmiştir. Bu söylem, Hıristiyanlık dini çatısı altında tüm dünyayı Roma İmparatorluğu şemsiyesi altında birleştirmeyi ve hatta dünya dilini Latinceleştirmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda tüm Avrupa'nın uyumlu Hıristiyan cemaatlerine dönüştürülmesi, dünya imparatorluğu için ilk aşama olarak kabul edilmiştir. Bu dini inş kuramından yola çıkılarak Hıristiyanlık inanış ve yaşayış tarzı yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. 5. ve 6. yy'a geldiğimizde Hıristiyanlık Avrupa'da Kelt ve diğer pagan dinlerini yasaklamış, katletmiş veya etkisiz hale getirmiştir. Avrupa kara parçasında Hıristiyanlığın kök salması, Roma Katolik kilisesinin Avrupa üzerindeki hegemonyasını güçlendirmiştir. Hıristiyanlığın yükselişi Avrupa krallık yetkilerinin zayıflamasına neden olmuştur. Bundan huzursuz olan krallıklar dünyevi (bu dünya ilişkileri) yönetim ile ruhani (ölümden sonraki yaşamı) yönetimlerin ayrı ellerde toplanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu söylemle ortaya çıkan krallıklar ile kilise arasındaki iktidar çatışmaları, bin yıl kadar devam etmiştir. Bu çatışmaya 1600'lü yıllardan sonra başlayan aydınlanma dönemi son vermiş ve düalist bir yetki dağılımı Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sonunda, Westfalya Antlaşması ile, her iki tarafça da kabul edilmiştir. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve varlıklarını paralel sürdürmeleri (sekülerizm) günümüzde de devam etmektedir.

Hıristiyanlığın Avrupa'da farklı unsurları birleştiren güçlü bir kimlik olarak ortaya çıkmasında, İslamiyet'in "öteki" olarak algılanmasının rolü önemlidir. "Öteki" olarak algılanan İslam'ın Hıristiyanlığa karşı takındığı

tavır olmasaydı, çeşitli etnik kökenlere sahip Hıristiyan Avrupalıların zaman zaman birleşmeleri mümkün olmayabilirdi. İslam'ın kilise tarafından öteki olarak tanımlanması ve Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen mekanların müslümanların elinde olması nedeniyle çeşitli etnik kökene ve dillere sahip insanların organize olup, Haçlı Seferlerini başlatmaları mümkün olmuştur. Papalar Haçlı seferlerini meşru gösterip, Kudüs uğruna ölenlerin cennet ile mükâfatlandırılacaklarını, kalanların ise ele geçirilecek ganimetler ile ödüllendirileceklerini belirtmişlerdir. Böylece Haçlı seferleri, öteki olarak algılanan İslam'a karşı Avrupa'nın bir araya gelmesini sağlamıştır (Delanty, 2005: 37-40). Sonuç olarak, yaklaşık 15. ve 16. yy.'ın sonuna kadar, Hıristiyanlık Avrupa'da belirleyici olabilirken, günümüzdeki Avrupa Birliği ortak Avrupa kimliğini oluştururken temel öğeler olarak aydınlanma sonrasında geliştirilen değerleri – bilhassa kuzey Avrupa üye ülkelerinin kabul ettirmeleriyle – öne çıkarmaktadır.

C. Aydınlanma Döneminin Avrupa Kimlik Oluşumuna Katkısı

Günümüzde modern değerler üzerine yükselen Avrupa, varlığını aydınlanma dönemine ve bu aydınlanma dönemi sonrası gelişmeler borçludur. Çalışma bu değerleri kısaca ve ayrı ayrı analiz edecektir. Bu değerler olarak, dünyevi değerlerin yüceltilmesi, bireylerin özgürleştirilmesi ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmeleri, hümanist bir yaklaşımla eşitlik anlayışının gelmesi, bireylerin yönetenlerini demokratik yöntemlerle seçebilmeleri ve iktisadi özgürlük sayılabilir. Kısaca, Orta Çağ (Avrupa'da bazı akademik çevrelerde “karanlık çağ” olarak da adlandırılmaktadır) boyunca cemaat üyesi olan birey, yönetilen olarak, ya yarı köle ve toprağa bağımlı konumda veya kentli olarak sadece sınırlı vatandaşlık haklarına sahiptir. Birey bu konumuyla aydınlanma ile birlikte giderek daha özgür ve diğerleri ile daha eşit statüye kavuşarak, siyasi ve sosyal haklar elde etmiştir.

Aydınlanma hareketi, genelde bir taraftan yönetimde meşruiyet sorununu çözerken, bir taraftan da devlet ile birey arasındaki hukuki ilişkiyi yeniden düzenlemiştir. Aydınlanma dönemi düşünürlerinden *Jean Bodin* “*Six Livres de la Republique*” adlı eserinde halkın (= insanların), toplumsal sözleşme sonrasında, doğal ortamdan sözleşmeli ortama taşıdıkları egemenlik yetkilerinin bir kısmını özgürce seçtikleri yöneticilerine devrederek, bunların kendilerine daha iyi hizmet sunmalarına izin verdiklerini belirtmektedir (Denzer, 1986: 257-259). Bireylerin sahip oldukları

egemenlik gücü bölünemez bir şekilde halkta toplanmakta ve halk bunu belirli süreler için seçtiği yöneticilerine devredebilmektedir. Böylece yönetenler halkı oluşturan bireylerin rızasını aldıkları sürece yönetebilmekte ve yönetimdeki icraatları meşru sayılabilmektedir (Schwan, 1991: 170-171). Bu bağlamda, aydınlanma, sosyal yaşamda yeni siyasi yönetim ufukları açmış, sanatta ve edebiyatta da evrimci ve ilerlemeci bakış açısı getirerek, hümanist fikirlerin yerleşmesini sağlamıştır. Bu yaklaşım, Avrupa'nın sekülerleşmesini sağlamış ve aynı zamanda akılcı ve deneyci metotları getirerek bilimsel alanda önemli gelişmelerin (buluşların) önünü açmıştır (İnanç, 2005: 138). Modernite ile beraber Hıristiyanlığın devam etmesinin yanında Orta Çağ Hıristiyanlık kültürü ağırlığını giderek yitirip arka plana gerilemiştir. *Delanty*'ye göre bu süreçte Hıristiyanlık Avrupa devletlerinin ortak devlet dini olmaktan çıkmış veya en azından din dışındaki kimlikleri belirleyen özelliğini yitirmiştir. Din rasyonelleşmiş formda bireyler bazında varlığını sürdüren konuma indirgenmiştir (Delanty, 2005: 97). Yukarıda adı geçen ve çoğunlukla aydınlanma döneminde geliştirilen değerler deskriptif yöntemle analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. Dünyevi Değerlerin Öne Çıkarılması

Dünyevi değerlerin öne çıkarılması Aydınlanma döneminde oluşup, günümüz Avrupa'sına şekil veren "Batı" değerleridir. Orta Çağ'da hâkim unsur olan Hıristiyanlık dünyevi değerleri küçümsemekle birlikte, bireyin daha iyi bir dünya kurmasının anlamsızlığını göstermekteydi. Birey ancak öldükten sonra gerçek değerlerine ulaşabilecekti. Aydınlanma dönemi ise bunun aksine bu dünyanın yaşanabilir bir mekân olduğunu ve isteyen her akılcı bireyin, Bentham'a göre faydasını bu dünyada maksimize edebileceğini öngörmekteydi. Aydınlanma döneminde gerçekleşen reform hareketleri sonucunda dinsel anlamdaki dünya algılanması ikinci plana itilmiş ve dünyevi alan dinden ayrılarak sekülerleştirilmiştir. Örneğin; *Machieavelli* dini temeller üstüne inşa edilmiş ahlak anlayışı yerine, bu dünyayı ve insan doğasını temel alan ve insanın kendi iradesiyle kendi iyiliğini yaratabileceğine inanan yeni bir siyasi ahlak anlayışını ortaya koyarak, modern aydınlanma düşüncesinin öncülüğünü yapmıştır. Bu bağlamda din toplumsal, siyasi ve ekonomik hayatın tümünde belirleyici olmaktan çıkmış ve bireysel ve özel alana gerilemiştir. Dinin bıraktığı boşluğu aydınlanma ile yüceltilen dünyevi değerler almıştır. Bu

sekülerleşme süreci, yani rasyonel düşüncenin öne çıkması, Avrupa'nın yükselmesinde önemli rol oynamıştır (Schwan, 1991: 157-224).

2. Bireysel Özgürlük

Aydınlanma döneminde ortaya çıkan en önemli değer ise, bireyin özgürleşmesidir. Aydınlanma dönemi öncesinde birey (tarımsal üretimin ağır bastığı alanlarda) cemaat üyesi veya kentlerde sınırlı üretim yapan ve esnafın örgütlediği loncaya bağlı ve edilgen konumdaydı. Aydınlanma sonrasında birey, cemaat üyesi olmaktan kurtulmuş ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir varlık konumuna yükselmiştir. Bu bağlamda, özgürlük insanın insan olduğu için doğuştan elde ettiği bir hak olmuştur. Bireyin artık sonsuz evrende kendini değersiz ya da çok küçük hissetmesine gerek yoktur; çünkü o belirleyici olan konumdadır. Böylece aydınlanmadan büyük derecede etkilenen Amerikan ve Fransız Devrimlerinde birey, yönetim düşüncesinde başrolü oynayan ve kendi kaderini kendisi belirleyen konumuna yükselmiştir. “*Virginia Bill of Rights*” (1776) ve “*Déclaration des droits de l’homme et du citoyen*” (1789) bildirgelerinde bu durum perçinleşmiştir (Dicke, 1998: 240).

İmmanuel Kant’da “*Saf Aklın Eleştirisi ve Pratik Aklın Eleştirisi*” adlı eserlerinde özgürlük meselesini gündemine taşımıştır. İ. Kant’a göre negatif özgürlük insanın Tanrı’dan veya doğadan bağımsızlaşarak özgürlüğünü kazanma süreci iken, pozitif özgürlük insanın kendi kendine geliştirdiği bir etkinliktir. Kant’a göre bireyin özgürleşmesi ait olduğu cemaatten bağımsızlığına tekabül etmektedir ve bu durumu Kant “*dignitates*” olarak adlandırmaktadır (Kahraman, 2001: 24). Özgürlük bir kendiliğindelik sürecidir ve insanın kendisini, özünü, benliğini kendi kendine belirleme gücüdür. Bireyin kendi hareketlerinin hesabını verebilen birey haline gelmesidir (Dicke, 1998: 240) Bireyin özgürleşmesinde temel nokta bireyin cemaat yapısının kendi hayatı üzerindeki belirleyiciliğinden kurtulmasıdır. Orta Çağ’da bireye cemaat içinde var olma olanağı verilirken, aydınlanma dönemi ile birlikte, bireye temel hümanist değerler çerçevesinde özgür birey olmanın yolu açılmıştır. Sosyal bir varlık olan bireyi, çıkarları gereği veya zorunlu olarak, farklılaştırmışken, hukuki anlamda eşit olması aydınlanma dönemi sonrasına tekabül etmektedir. Kant’a göre insanlar akıllarını vesayet altında bıraktıkları sürece kul konumuna indirgenmişlerdir ve edilgendirler. Bu bağlamda aydınlanma insanın/bireyin hür bir şekilde hareket etmesi, kendini özerk hissetmesi ve sağduyulu davranması ve aynı zamanda kendi

hareketlerinin hesabını verebilen birey haline yükselmesi demektir (Fetcher, 1991: 158).

Birey özgürlüğünü elde ederken öncelikle topluluk içinde hukuki hayatını garantilemektedir. Bireyin özgürlüğü ve temel hakları, devlet ve kurumları tarafından ve aynı zamanda uluslararası alanda da korunmaktadır. 1830'lı yıllardan sonra Avrupa'daki anayasal düzenlemeler, bireysel hakları bu anlamda garanti altına almaktaydı. Bireyin yaşama hakkı, emniyette olma hakkı, dini özgürlük ve mülkiyet hakkı hukuk devleti kuralları çerçevesinde korunmaya başlanmıştır. Bireyin siyasi hakları olan serbest seçme hakkı, fikir özgürlüğü ve düşüncelerini özgürce yayınlama hakkı giderek kabul görmeye başlamıştır. Bireyin sosyal hakları kapsamında yer alan iş hakkı, sosyal güvencesinin sağlanması hakkı, eğitim ve girişimcilik alanlarında özgürce faaliyette bulunma gibi haklar 19. yy. sonlarında ve 20. yy. ortalarında garanti altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler oluştuktan sonra ise bu haklar geliştirilerek, evrensel haklar konumuna yükseltilmişlerdir (Dicke, 1998: 240).

3. İfade Özgürlüğü

Aydınlanma döneminde dini değerlerin hâkimiyetinin yıkılması bireylere düşüncelerini özgürce ifade edebilmelerinin önünü açmıştır. Ortaçağda olduğu gibi düşünceler dini kurama uygun olmadığı için cezalandırılmamaktadır. Tam tersine aydınlanma dönemi sonrasında insanoğlu artık hem doğayı hem de kendisini bilimsel ve ussal bilgi aracılığı ile anlama çabasına girişmiştir. Bireyin düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi bireyin bu düşüncelerini özgürce yayınlayabilmesini de kapsamaktadır. Bireye birey olduğu için değer veren aydınlanma dönemi ile birlikte bireyin düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi vazgeçilmez bir hak olmuştur (Lee, 2004: 253-259).

4. Hümanizm

Aydınlanma dönemi ile sadece sekülerleşme süreci başlamamıştır, aynı zamanda hümanizm düşüncesinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayarak, insanın dünyadaki yeri ve Tanrı ile olan ilişkilerini sorgulama sürecini de başlatmıştır. Yunanlı *Pisagor'un* "*İnsan her şeyin ölçüsüdür*" düşüncesinden hareket edilerek, araştırmalar Tanrıbilimin gücü ve sınırları yerine, insanlığın doğası, potansiyeli ve başarısı üzerine yoğunlaşmıştır. Dünyadan kopup, keşiş tarzı çileci bir hayat yaşama düşüncesi terk edilerek,

toplum ilişkilerine aktif bir katılımın insan çabalarının en değerlisi olarak gören toplumcu hümanizm doğmuştur (Lee, 2004: 13-14).

Hümanizm ile dinsel inanca daha bireysel ve sağduyulu yaklaşım gelişmiştir. Klasik yapıtların araştırılması, eskiden beri doğru varsayılmış sayısız dinsel kavramın tartışılmasına yol açmıştır. Bu durum yerleşik kilise düşüncesinde gedikler açılmasına yol açmış ve kilisenin ciddi kurumsal zayıflıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte hümanizmin gelişmesi tarihsel araştırmalarda da köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu sayede tarih Tanrı bilimin betimleyici bir bütünleyeni olmaktan kurtulup, kendi doğrularına sahip başlı başına bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Böylece insan ilişkilerinin ilahi planlamalarının sonucu olarak tasvir edilmesinin önüne geçilerek, ilahi yönlendirme, ya da müdahale olmaksızın insanın siyasal gelişim hikayesi anlatılabilmektedir (Lee, 2004: 16-18).

5. Yönetenlerin Demokratik Yöntemlerle Seçilebilmesi

Aydınlanma dönemi sonrasında egemenlik konusu ele alınarak, egemenliğin halkta olduğu saptanarak halkın yönetime katılma hakkı doğmuştur. Aydınlanma dönemi düşünürlerinden *Jean Bodin*, "*Six Livres de la Republique*" adlı eserinde insanların egemenlik yetkileri ile donatıldığını ve yöneticilerine de bu yetkilerinden bir kısmını devrederek, yöneticilerin kendilerine hizmet sunmalarına izin verdiklerini belirtmektedir (Denzer, 1986: 240). Dolayısıyla güç bölünemez bir şekilde halkta toplanmaktadır ve halk bunu belirli süreler için seçtiği yöneticilerine devretmektedir. Yönetenler de halkın rızasını aldıkları sürece meşru sayılabilmektedirler (Schwan, 1991: 170-171). *John Locke*'e göre ise insan doğal ortamda *Hobbes*'un iddiasının aksine, hürriyet ve eşitlik içinde yaşamaktadır. Bu yaşamı belirleyen hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarını ihtiva eden doğal hukuktur. Doğal ortamın ve hukukunun sürekliliğini sağlayacak bir otorite olmadığı için, insanlar doğal ortamdan siyasal topluma geçişi benimsemişlerdir. Bu noktada insanlar, sahip oldukları hakları bir otoriteye, belli bir sözleşmeyle devretmişlerdir. Bununla birlikte, insanların yaşama, hürriyet ve mülkiyet hakları ihlal edildiğinde başkaldırma hakları doğmaktadır. Demek ki yönetenlerin iktidarındaki temel dayanak anayasadır. Anayasa kraldan veya seçilen yöneticiden daha güçlüdür, çünkü kral veya seçilen yönetici varlığını anayasaya borçludur.

Kral'a veya seçilen yöneticiye oranla halk, anayasayı yapan olarak, anayasadan da güçlü konumdadır (Çiğdem, 2003: 63-65).

6. İktisadi Özgürlük

Aydınlanma ile birlikte insan, rasyonel konumuyla dünyayı algılamakta temel belirleyen olmuştur. Ortaçağda kentte yaşayanları bir araya getiren, kırsal alanda var olandan daha karmaşık ve dinamik olan işbölümü idi. Üreticileri birbirine bağlayan öge, ticaret ve üretime ilişkin çıkarlardı. Üreticiler, mala ve üretime yönelik bir yaşam biçimini korumak ve zenginleşmek istiyorlardı. Kısaca Orta Çağ "Batı" Avrupa'sında feodal üretim ve statü ilişkileri dışında, kentlerde gelişen yerel pazar ekonomisi, tarım, ticaret ve üretim tekniği ile boy göstermiş ve giderek kaçınılmaz olarak kapitalist üretim sürecine doğru yol almıştır. Bununla birlikte coğrafi keşifler sonucunda Avrupa'da okyanus ötesinden gelen değerli maden akını, ekonominin hızla ticarileşmesinde etkili olmuştur. Bu süreçte ticaret burjuvazisinin giderek ağırlığını koymasıyla ekonomik yaşam gittikçe liberalleşmiştir (Poggi, 1991: 50-53, 70; Taşçı, 2001: 70).

Aydınlanma dönemi sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde Avrupa kimliği farklı sosyo-politik ve kültürel anlamlar kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda yeni oluşturulan Avrupa kimliğinin içeriğini yukarıda saydığımız değerler belirlemiş ve bu değerler uygarlık kavramı ile özdeşleştirilmiştir. Avrupa kendisini 18. yy'ın sonlarından itibaren uygar olarak tanımlayarak, Ortaçağ dönemi ile bağlarını büyük oranda koparmayı da başarmıştır. Medeniyetin ölçüsü sayılacak birey hakları, özgürlük, eşitlik, laikleşme, hümanizm, demokrasi, sanayileşme ve rasyonellik aydınlanma süreciyle ivme kazanmıştır. Medeniyet fikri, Avrupalı karakterini belirginleştiren bir sistem olarak diğer toplum ve kültürleri tasnif ve kategorize etmeyi sağlamış ve Avrupa'nın "Avrupalılaşmasına" hizmet etmiştir. Avrupalılar kendilerini bu değerler ile özdeşleştirerek, öteki toplumlara standart oluşturmuşlardır (Gong, 1984: 3-20'den akt. Yurdusev, 1997: 45).

Modern dönemde, Avrupa kimliğinin oluşturucu unsurlarının bir değişim yaşadığı aşikârdır. Bu değişimin en önemli öğelerinden birisi de ulus-devlettir. Yurdusev'e göre ulus devletlerin doğuşu, ortak bir Avrupa kimliğinin oluşumunu hızlandırmıştır. Bu noktada Rönesans ve Reformasyon sonrası laikleşme ve Avrupa'nın deniz aşırı genişlemesi gibi faktörlerin de önemli yerleri vardır. Bununla beraber ulus-devlet laik bir

Avrupa kimliğinin motorudur. Laikleşme ile ulus-devlet arasındaki ilişki iki yönlüdür; bir taraftan laikleşme ulusallaşmayı beslerken, diğer yandan ulus-devlet de laikleşmeyi beslemiştir.² Laikliğe yakın kavramlar olan sekülerizm, rasyonalizm ve hümanizm de ulus bilincinin oluşmasında etkili olmuşlardır. Böylece Avrupa aydınlanması Hıristiyanlıktan farklı kendine özgü toplumsal, kültürel ve politik bir anlam kazanmıştır. Bu bağlamda, 16. yy'dan itibaren "Avrupalı" sözcüğünün kullanımındaki artış, Avrupalıların Avrupa çerçevesinde düşünmeye başladıklarının bir göstergesi sayılabilir (Yurdusev, 1997: 41).

Modernleşme sürecinde Avrupa kimliğinin oluşumuna etkisi olan bir diğer etken Avrupa'nın deniz aşırı yayılmasıdır. 15 yy.'ın sonunda Keşifler Çağı ile başlayan bu süreçte Avrupa sömürgecilik boyutu ile bütün dünyayı kontrolü altına almıştır. Coğrafi keşifler ile başlayan sömürü Avrupa'da önemli değişikliklere ve siyasi dönüşümlere neden olmuştur. Keşfedilen yerlerden taşınan büyük miktardaki hammadde ve altın Avrupa'da kapital birikimine hizmet ederken, aynı zamanda feodal yönetimlerin zayıflamasına ve yıkılmasına ve yeni bir sınıfın, burjuva sınıfının, doğmasına büyük bir ivme kazandırmıştır. Akan değerli madenler ekonomik parametreleri etkilediği gibi, aynı zamanda kültürel değişimleri de harekete geçirerek, sanat ve bilimde kısa zamanda önemli gelişmelere neden olmuştur. On altıncı yüzyıldan bu yana Protestan kültürünün ortaya çıkışı ve yaygınlık kazanması da bu sürece olumlu katkıda bulunmuştur. Bu temel düşünsel dönüşüm, Avrupa ülkelerindeki tüm kültürel farklılıklara rağmen, Avrupa kimliğinin temellerini oluşturmuştur (Ergür, 2004: 68). Deniz aşırı yayılma için gerekli sermaye ve teknik donanım, ulus-devletler tarafından karşılanmış ve ulus-devletler sömürgeler edindikten sonra, gelen servetlerle, güçlerini arttırmışlardır.

² Aydınlanma, rasyonalizm ve pozitivism bir arada ele alındığında modernleşme siyaset teorisine önemli katkısı siyasi iktidarın kaynağının Tanrı'dan gelmediğinin ve halka ait olduğunun kabul edilmesi olmuştur. Modernleşmeyle şehirleşme, sanayileşme, bilim ve teknolojinin gelişmesi, ülke içi gümrük sınırlarının kalkması, uluslararası dünya pazarı, ulus devletlerin kurulması önemli unsurlar olarak dikkati çekmektedir. Dünyevileşme ile birlikte laiklik de modernleşmenin sonucudur. Modernitenin aklı ön plana çıkaran rasyonalist ve pozitivist yaklaşımı ulus-devlet, ulus ve ulusçuluğun temelini oluşturur. Özellikle modern uniter devletin kökeninde, anayasanın üstünlüğü ilkesine verilen özel rol önemlidir. Salt akli temsil eden anayasa genel iradenin ürünüdür ve bölünmezdir. Ülkede ve ulusta birlik tek siyasal iktidar ve tek anayasa ile mümkündür. Türdeş ulusun insanı ve ülkenin bütünlüğü ancak güçlü bir merkeziyetçi yapı ve onun sıkı denetimindeki merkez dışı örgütlenmeleri gerektirmektedir (Erözden, 1997: 11-40)

Laiklik ilkesi Avrupalıların Hıristiyan olmayan diğer topluluklarla ilişki kurmalarını ayrıca kolaylaştırmıştır. Bu süreçle bir yandan Avrupa kimliği tanımlanıp yerleşirken bütün dünyaya da örnek kimlik şeklinde yayılmıştır. Avrupa'nın sömürü ve kültürel temelde yayılması, Avrupalıların küresel bir üstünlük kazanmalarına yol açmıştır. *Delanty*'ye göre Avrupa bu süreçte Hıristiyan geçmişinden hızlı biçimde uzaklaşmış ve kendisine özerk bir söylem oluşturmaya başlamıştır. Bu süreçte, modern değerler, kültürel bir referans olarak Hıristiyanlığın yerini almıştır (Delanty, 2005: 48). Erdenir'e göre ise Avrupa bu dönüşümü zorunlu bir şekilde yaşamıştır. Müslüman Doğuyu mağlup edemeyen Avrupa, "yeni dünyayı" ele geçirerek kendine üstünlük hissi veren bir kimliğe bürünmeyi daha uygun bulmuştur (Erdenir, 2005: 57).

D. Aydınlanma Dönemi Sonrasında Avrupalılık Kimliğinin Oluşumu

Milliyetçiliğin kök saldıği 19. yy.'ın ikinci yarısına kadar Avrupa'da küreselleşme yaşanmıştır. Hümanizmin öncüllerinden *Erasmus*'tan (1466-1536) itibaren *Respublica Litterarum* (*Republic of Letters*) olarak adlandırılan ve ulusal sınırları aşan elit kültür oluşturulmuştur. Örneğin; bu dönemde *Frankofon* dergileri Hollanda'dan St. Petersburg'a kadar Avrupa çapında geniş bir seçkin kitle tarafından okunmaktadır. Aristokratların ortak yaşam tarzı, turizm ve modada kendini göstermiş ve bu bağlamda Paris ve Londra bu ortak yaşam tarzlarının kültür ve moda merkezleri olmuşlardır. Ayrıca 18. yy.'da, kuzey Avrupalı aristokratların katılımı ile Avrupa'nın tarihsel kökenlerini daha iyi anlamak amacıyla gerçekleştirilen *Grand Tour* yolculukları, ulusal sınırları aşan kozmopolit sosyal yaşamın önemli göstergeleri sayılmıştır. Ulusal sınırların aristokrat sınıflar tarafından aşılmış olması ile Avrupalılık bilincinin tohumlarının atıldığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, Avrupalı soyluların hanedanlar arası gerçekleştirdiği evliliklerle de ulusal ve yerel kimliklerden bağımsız bir ortak Avrupa bilincinin temelleri atılmıştır. Avrupa aristokrasisi sıkı bağlantılarla birbirlerine yakınlaşmış olmasına rağmen, ortak Avrupa bilincini oluşturamamışlardır. Ancak bilim adamları ve düşünürler Avrupa düşüncesini geliştirmeye ve yaymaya devam etmişlerdir. Alman filozof *Immanuel Kant* (1724-1804) barışı temin etmek için Avrupa çapında federal bir örgütlenme önerirken, benzer şekilde *Victor Hugo* (1802-1885) 1851 yılında, Fransız Meclisinde yaptığı konuşmasında, Avrupa kavramını

politik bütünleşmeyle eş tutarak, bir anlamda ortak Avrupa değerlerini temel alarak, Avrupa Birliği fikrinin tohumlarını atmıştır. *Victor Hugo*

“Bir gün gelecek Fransa, Rusya, İtalya, Britanya, Almanya bu kıtanın tüm ulusları kendilerine özgü niteliklerini ve muhteşem kişiliklerini kaybetmeksizin, daha üst bir birlikte birbirlerine yakınlaşarak Avrupa çapında kardeşliği ortaya çıkaracaklar - tıpkı Normandiya, Brötanya, Burgonya, Loraine, Alsace ve tüm bölgelerimizin birleşerek Fransa'yı oluşturduğu gibi. Bir gün gelecek savaş alanları ticarete açık pazarlara dönüşecek... kurşunlar ve bombaların yerini oylar, halkların genel oylaması ve egemen bir senatonun sağduyusu alacaktır” (Rougmont, 1965: 78'den akt. Erdenir, 2005: 69).

Fransız düşünür *Baudrillard*, ise Avrupa kavramını 19. yy. burjuva rüyası olarak niteleyerek, ulusal burjuvazilerin ortak çıkarları açısından Avrupa'nın birleştirici önemini vurgulamıştır. 19. yy. ortalarından itibaren dünya ticaretinin küresel liberalleşme kapsamında genişlemesi, burjuvazinin gücünün ulusal sınırları aşmasına neden olmuştur. Bu süreç zarfında, Avrupa burjuvazisi yaşam tarzı itibariyle aristokrat çevrelerle bütünleşme içine girmiştir. Örneğin, *Grand Tour* yolculuklarına 19. yy.'la birlikte - demiryolu, otel ve restoranların genişlemesiyle - burjuva sınıfı da dâhil olmuştur. Bununla birlikte 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Avrupa'nın alt sınıfları da etkilerini artırarak, Avrupa kavramı içinde yer almaya başlamışlardır. Bu bağlamda özellikle sosyalist akımlar, Avrupa burjuvazisine karşı işçi sınıfının haklı taleplerini gündeme getirmiş ve Avrupa değerlerinin tabana doğru genişletilmesini sağlamışlardır.

Öte yandan, 20. yüzyıl başlarında Avrupa'nın yaşadığı I. Dünya Savaşının ardından barışçıl çabalar artmıştır. Avrupa Birleşik Devletleri görüşü *İmmanuel Kant* ve *Victor Hugo* gibi *Coudenrove Kalergi* tarafından 1923 yılında *Pan-Europa Manifestosu*'nda dile getirilmiştir. *Kalergi'nin Manifestosu* şöyle başlamaktadır:

“Avrupalı Baylar ve Avrupalı Bayanlar! Avrupa'nın kader saati belirlenmektedir. Avrupa erkeklerini parçalamak için her gün Avrupa Fabrikalarında silah üretilmektedir. Avrupa kadın ve çocuklarını zehirlemek için Avrupa laboratuvarlarında zehirler üretilmektedir. Bununla beraber Avrupa akıl almaz

düşüncesizlikle kendi kaderi ile oynamaktadır; körleşmiş haliyle kendisinin neyin beklediğini görememektedir. Bu çıkacak savaş Avrupa'nın ekonomisinin ve kültürünün sonu demektir. Avrupa'nın yaratacağı boşluğu diğer Dünya ülkeleri dolduracaktır. İkinci tehlike Avrupa'nın Rusya tarafından işgal edilmesidir. Bütün bu tehlikelerden kurtulmanın tek bir yolu vardır, o da Avrupa'nın birleşmesidir. Avrupa için üçüncü ölümcül tehlike ise ekonomik çöküntüdür. Avrupa'daki ülkelerin birbirleriyle öldürücü savaşların ancak tarafsız hakemlerin yaptığı Paneuropa Antlaşması ile önlenabilir; Rus hakimiyeti tehlikesi yine ancak Paneuropa Savunma Paketi ile önlenabilir; ekonomik çöküş ise yine kurulacak Paneuropa Gümrük Birliği ile gerçekleşebilir.. Ancak Avrupalı halklar/insanlar isterlerse bu Paneuropa gerçekleşebilir” (Schwarzer, 1982: Tafel 18).

Coudenrove Kalergi 1922 yılında başlattığı Pan-Avrupa hareketi ile Avrupa çapında barışçıl bir bütünleşmeyi hedefleyerek, bu bağlamda beş adet kongre düzenlemiş, kitaplar yayımlamış ve entelektüellerin dikkatini çekmeye çalışmıştır. Fakat gelişen milliyetçilik hareketleri nedeniyle kitlelerin ilgisini çekememiştir (White, 1989: 23-40'dan akt. Erdenir: 83). Benzer açıklamalar *Aristide Briand* (Fransız Dışişleri Bakanı) ve *Gustav Stresemann* (1923-1929 yılları arasında Alman, Weimar Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı) tarafından da dile getirilmiştir. *Aristide Briand'a* göre Avrupa ülkeleri arasındaki düşmanlıkları aşmanın yolu, Avrupa Birleşmiş Devletleri'ni kurmaktan geçmektedir. *Briand*, Avrupa birleşmesine ekonomik alandan başlanıp, daha sonra siyasi ve sosyal birleşmenin gündeme getirilmesini önermekteydi (Schwarzer, 1982: Tafel 20). Alman Dışişleri Bakanı *Gustav Stresemann* ise bu konuda kısaca şunları söylemiştir:

“Günümüzde teknoloji ile teknik ulaşım araçları gelişmiş ve dünyamız giderek küçülmüştür. Oysa biz halen sınırlarımızı gümrük duvarları ile koruyoruz. Ticaret yapan tüccarlar sayısız sınırlarda boşuna bekletilmektedir. Gelin bu sınırları kaldıralım. Bu sınırlar Avrupa ticaretine yalnızca sorunlar yaratmaktadır. Bazı küçük siyasi hesaplar sona ermeli ve

Avrupa ortak parasını ve ortak posta pulunu bile bastırabilmelidir” (Schwarzer, 1982: Tafel 20).

Bu açıklamalar maalesef amacına ulaşamamış, Avrupa kısa süre sonra 1929 Dünya ekonomik krizinden payına düşeni almış, gelen ekonomik çöküntü ile birlikte milliyetçi duyguların körüklenmesini arttırmış ve bu nedenle Avrupa'nın bütünleşmesi düşünceleri rafa kaldırılmıştır. Milliyetçi akım ve partilerin güçlenmesi Avrupa'yı II. Dünya Savaşı'na götüren nedenlerin başında gelmektedir. *Ventotene*'de 1940'da *Ernesto Rossi* ve *Altiero Spinelli* tarafından taslağı oluşturulan Manifestolarda, gelecek için ana hedef “*Avrupa'nın ulusal egemen devletlere bölünüşüne tam anlamıyla son vermek*” olarak tanımlanmıştır. Bunu, Avrupa Federalist Hareketi'nin oluşturulması izlemiş ve Fransız yazar *Albert Camus*'da “*Avrupalı direniş Avrupa'yı yeniden yaratacaktır*” inancıyla bir dizi konferanslar vermiştir.

Bu düşünceler, *Konrad Adenauer*, *De Gasperi*, *Henri Spaak*, *Jean Monnet* ve *Robert Schuman* gibi savaş sonrası dönemin siyaset ve iktisatçıları etkilemiştir. 1945 ile 1950 yılları arasında bu yönde üç ana gelişme yaşanmıştır. İlki 1948'de Marshall Planı dâhilinde yapılan yardımın dağıtımını düzenlemek için kurulan Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'dür [*Organisation for European Economic Cooperation (OEEC)*]. Bu örgüt gümrük birliğine ulaşmayı hedeflemiştir, fakat İngilizlerin karşı çıkması ile hedefine ulaşamamıştır. İkinci gelişme güvenlik kaygıları nedeniyle Fransa, Britanya, Hollanda ve Lüksemburg arasında oluşturulan Brüksel Antlaşması'dır (1948). Fakat bu oluşum da Kuzey Atlantik Antlaşma örgütü olarak genişleyip, Kanada ve Birleşik devletleri de içine alıp, Avrupa'ya ait olma özelliğini yitirmiş ve daha genel bir ortak güvenlik çerçevesine dönüşmüştür. Avrupa siyasi birliği için *Hague*'de “*belirli egemenlik haklarının ortak olarak uygulanması için uluslar üstü bir organa aktarılması*” kararı alınmıştır. İktisadi alanda atılan adımlar siyasi girişimlerle de desteklenmiş ve 05 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da ortak siyasi hedefleri koordine edebilmek için Avrupa Konseyi (*The Council Of Europa: Europarat*) kurulmuştur. Avrupa Konseyi'nin hedefleri arasında üyelerin ortak miras olan ideal ve ilkeleri (Avrupa değerlerini) korumak ve hayata geçirebilmek için sıkı işbirliğini gerçekleştirmesi bulunmaktadır (Lee, 2004: 322-327).

04 Mayıs 1950 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanı *Schuman*'a *Jean Monnet*'in verdiği memorandumda, uygulanan araçların Avrupa

bütünleşmesini çıkmaza sürüklediği belirtilerek, bunu aşmanın yolunun ilk başta iktisadi bütünleşme üzerinde yoğunlaşmak olduğu savunulmuştur. Süreç içinde gelinen aşama ile siyasal bütünleşmeye doğru geri dönülmez bir gelişme olmuştur. 09 Mayıs'ta yayınlanan *Schuman Deklerasyonu*'nda da bu görüş şu şekilde belirtilmiştir: “*Avrupa bir defada tek bir bütün haline gelmeyecektir; ilk elden de facto dayanışmayı yaratacak olan somut kazanımlar tarafından inşa edilecektir*” (Krosig, 1970'den akt. Lee, 2004: 323). Bu niyetin pratik ifadesi olarak Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) oluşturulmuştur. Paris'te 1951 yılında oluşturulan AKÇT, Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dan oluşmaktaydı. AKÇT Yüksek Otoritesi “tüzel kişilik” sahibi ve Avrupa'nın ilk gerçek uluslar üstü kurumu olmuştur. 1957'de de aynı altı üye ülkenin liderleri Roma Antlaşması ile AKÇT'nin kapsamını genişleterek Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve EURATOM'u kurmuşlardır. İzleyen süreçte AKÇT ve AURATOM adları yerine sadece AET adı tümü için kullanılır olmuştur. AET Antlaşmasında gümrükler ve iktisadi birliğin kurulması için yirmi yıllık bir geçiş süreci öngörülmüştür. Bu kapsamda sanayi, tarım, taşımacılık, sermaye ve hizmetler konularında ortak politikaların yürütülmesi amaçlanmıştır (Lee, 2004: 324).

III. AET Oluşumu Sonrası Ortak Kimlik Oluşturma Süreci

AET, ulus devletler arasındaki yıkıcı rekabetin ve milliyetçilik hareketlerinin aşılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş, uluslar-üstü siyasi bir oluşum olarak kabul edilebilir. Roma Antlaşmasının girişinde de ifade edildiği gibi AET ile “*Avrupa halkları arasında daha yakın bir birlik*”³ kurulması öngörülmektedir. Daha önce 1952 yılında, Paris Antlaşmasıyla, faaliyet göstermeye başlayan AKÇT'nin giriş bölümünde yer alan şu ifade de hedefin ekonomik birlik olmanın ötesinde bir bütünleşme olduğunu göstermektedir. *Ekonomik bir topluluk oluşturarak kanlı ihtilaflarla ayrı düşen insanlar arasında daha kapsamlı ve derin bir topluluğun temelini atmak; bundan böyle paylaşılan bir kadere yön verecek kurumların temelini*

³ Bu antlaşmalar için bkz: *Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community*. Erişim: 15.03.2007, http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html#anArt152.

*oluşturmak*⁴. Bu bağlamda bütünleşme rasyonel bir süreç olarak algılanmış ve ekonomik ve teknik alandaki gelişmelerin siyasi, sosyal ve kültürel alanlara yayılacağı varsayılmıştır (Ertuğrul, 2001: 146).

AET bütünleşme süreci 1990'lı yılların başına kadar fonksiyonalist ve neo-fonksiyonalist kuramlarını temel alan belirli bir bütünleşme modeli çerçevesinde gerçekleşmiştir.⁵ Bu kuramlara göre AET bütünleşmesi Avrupa elitlerinin, uzmanlarının, bürokratlarının ve üye ülke liderlerinin yürüttüğü apolitik, liberal, ekonomik ve siyasi bir süreçtir. Bu süreç içinde toplumsal aktörlerin, siyasal ve kültürel aidiyet ve bağlarının yeniden ve kendiliğinden oluşturularak, merkeze doğru kayacağı varsayılmaktadır. Geline nokta önemli mesafeler alınmakla birlikte, adı geçen entegrasyon modeli istenen amacı gerçekleştirememiş ve meşruiyet, ortak siyasal ve kültürel bağlılık sorunları aşamamıştır (Ertuğrul, 2001: 146). Başka bir ifadeyle, 1990'lı yıllara kadar üye ülke siyasileri arasında değil de halkları arasında bir birliğin oluşturulduğu izlenimi verilmiş olsaydı, kültürel, politik ve katılımcılık açısından Avrupalılardan kopuk bir bütünleşme süreci yaşanmazdı. Bu demektir ki ortak siyasi kültürün oluşabilmesi için ekonomik, siyasi ve sosyal süreçlere tüm Avrupa halklarının ortak katılımı gerekmektedir (Erdenir, 2005: 185).

AET'nin ekonomik alanda olduğu gibi siyasi alanda da bütünleşme girişimleri 1970'li yıllara kadar geri gitmektedir. AET, bu yöndeki somut adımlarını ilk olarak 1973 Kopenhag Zirvesinde hazırlanan Avrupa Kimliğine İlişkin Bildirisiyle atmıştır. Bu zirvenin sonuç bildirgesinde

⁴ Bu antlaşmalar için bkz: *Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community*. Erişim: 15.03.2007, http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html#anArt152.

⁵ Fonksiyonalist teoride ekonomik ve teknik işbirliği esas alınmakta; siyasî bütünleşmeden söz edilmemektedir. Fonksiyonalistlerin en önemli temsilcisi olan *David Mitrany* artan oranda işbirliğinin ülkeler arasındaki çatışmaları en alt düzeye indireceğini ve savaşların imkânsızlaşacağını savunmaktadır. Fonksiyonalistler bütünleşmenin süreklilik gösteren ve başka alanlara yayılarak büyüyen bir özelliğe (*spillover*) sahip olduğunu iddia etmelerine rağmen, bu sürecin kaçınılmaz olarak siyasî bütünleşmeyi de beraberinde getireceğini öngörememişlerdir. İşte bu noktada neo fonksiyonalistler eksik kalan kısımları tamamlamak üzere devreye girmişler, karar alma yetkisinin zamanla ulus-üstü düzeye çıkacağını iddia etmişlerdir (Kaynak: <http://www.asam.org.tr/temp/temp222.pdf>)

dönemin dokuz üye ülkesi, ortak Avrupa uygarlığını, ortak değerlerini ve ortak yaşam tarzını vurgulamaktadırlar. Diğer önemli bir aşama olarak 1983 *Solemn Bildirisi* sayılabilir. Bu bildiri de “Avrupalılık” bilincinin geliştirilmesi, Avrupa tarihi ve kültürüne ilişkin çalışmaların gerekliliğinin altı çizilmiştir. Bu siyasi bütünleşmeyle AET ismi değiştirilmiş, Avrupa Topluluğu (AT) olması kararlaştırılmıştır. 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması ile de, siyasi bütünleşmenin önünün açılmasıyla AT adı Avrupa Birliği (AB) olarak değişmiş ve siyasi ve kültürel yakınlaşma çalışmalarına hız verilmiştir. Maastricht II Antlaşması “*çeşitlilik içinde birlik*” veya “*birlik içinde farklılık*” sloganlarıyla AB’yi sosyal, kültürel ve politik bir birlik haline dönüştürmenin adımlarını atmıştır. Bu bağlamda Avrupa’nın tarihine, kültürüne, ortak fikirlerine ve AB Anayasasına odaklanan çalışmalar teşvik edilmiştir.

1984 yılından başlayarak Avrupa Konseyi, AT’nin vatandaşları ve dünya nezdindeki kimlik ve imajını güçlendirmek ve canlandırmak amacıyla bir komite de oluşturmuştur. Bu çalışmalar neticesinde MEDIA, RACE, EUROKA gibi yayınlar gerçekleştirilmiş ve 1988 yılı “*Avrupa Sinema ve Televizyon Yılı*” kabul edilmiştir. Bu çapta yayıncılık ve iletişim endüstrisinin oluşturulması AB tarafından Avrupa kültürel kimliğini güçlendirir gereğiyle desteklenmiştir (Ertuğrul, 2001: 148).

Takip eden süreçte, Avrupa boyutu olan sanat eserlerine ilişkin *KALEIDOSCOPE 2000*, edebi eserler ilişkin *ARIANNE* ve kültürel miras alanında *RAPHAEL* programları ile Avrupalıların ortak kültürel bağlarının araştırılması esas alınmıştır. Amaç, Avrupalılık bilincine sahip, ulusal aidiyetlerinden sıyrılmış, ortak evrensel değerler çerçevesinde bütünleşmiş yeni Avrupalılar yaratmaktır. Bu amaç doğrultusunda okul kitaplarında müfredat uygulamalarına gidilmiş, Avrupa fikri, kimliği ve kültürü çalışmaları desteklenerek ve irdelenerek geniş literatür oluşturulmaya çalışılmıştır. AB ortak kültürünü geliştirmek ve bu kültürün Avrupalı halklar tarafından benimsenmesini garantilemek için AB bayrağı – beyaz yıldızlar mavi desen üzerine – oluşturulmuş, *Beethoven*’in 9. *Senfonisi* “*Odd to Joy*”u AB milli marşı olarak kabul edilmiş, 09 Mayıs Avrupa günü olarak kabul edilmiş ve AB vatandaşlarına ortak nüfus cüzdanları verilmiştir. Bununla birlikte AB *SOCRATES*, *LEONARDO DA VİNCİ* ve *ERASMUS* gibi programlarla Avrupa üniversitelerinde ve okullarında – aday ülke eğitim kurumları da bu programlara dâhil edilmişlerdir – okuyan

öğrencilerin dolaşımının sağlanmasını teşvik eden programlar oluşturmuştur. 2006 yılında sona eren *CULTURE 2000 PROGRAMI* ile AB ortak kültürel alana katkıda bulunacak eser ve projeleri teşvik etmiştir. Aynı program kapsamında “*Avrupa Kültür Başkentleri*”, “*Avrupa Ortak Miras Günleri*” gibi kültürel etkinliklerinin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır (bkz. Erdenir, 2005: 105-106).

Avrupa’da sosyal iletişimi güçlendirmek için – turizm, ticaret, elektronik haberleşme gibi araçların de katkılarıyla – Avrupalılar-arası etkileşim artırılarak, gündelik yaşamın daha iyi paylaşılması amaçlanmaktadır. Bireylerin mobilizasyonunu artıran Avrupa içi serbest yerleşim ve istihdam sayesinde, AB’nin farklı ülkelerinde yaşayan Avrupalılar birbirlerine yakınlaşmaktadır. Avrupalı gençler, ucuz uçak biletleri ile hafta sonlarını Amsterdam, Londra, Milano gibi Avrupa kentlerinde rahatça geçirebilmektedirler. Serbest dolaşım sayesinde AB vatandaşları, kendi ülkelerinden farklı bir üye ülkeye yerleşebilmektedirler. Bu haktan yararlanan Avrupalıların sayısı tahminen 6 milyona ulaşmıştır. Bununla birlikte, AB’nin geliştirdiği ortak simgeler ve araçlar Avrupa ortak kimliğinin sosyo-kültürel bir kavram olarak anlam kazanmasını sağlamış ve bireylerin aidiyet hissine katkıda bulunabilmeleri imkân dâhiline girmiştir. Bu bağlamda, AB Komisyonunun istatistik ofisi olan *EUROSTAAT* ile kamuoyu yoklamalarından sorumlu *EUROBAROMETER*’in yaptıkları kamuoyu araştırmaları da yeni kategoriler ve kavramlar yaratmıştır. 15-20 yıl önce mevcut olmayan “Avrupa Kamuoyu”, “Avrupa Tüketicileri”, “Avrupa Yurttaşları” gibi kavramlar gündelik yaşamın birer parçası olmuşlardır. AB bayrağı, sınır denetimlerin kaldırılmasıyla kullanılan ortak pasaport, ortak pazarın sunduğu ekonomik imkanlar, EURO’nun Avrupalıların gündelik yaşamının her noktasında dolaşıma girmesi gibi unsurlar AB kimliğinin pragmatik boyutunu güçlendirmektedir. Avrupa çapında sürdürülen faaliyetlerden olan Şampiyonlar Ligi ve Eurovision Şarkı Yarışmaları dahi Avrupa’nın bütünlük hissine bir şekilde katkıda bulunmaktadırlar (Erdenir, 2005: 188-190).

Ortak para birimi EURO’nun üye ülkelerin ulusal egemenlik haklarını sınırlandırmasının yanında, yurttaşların gündelik hayatına girerek oluşturduğu duygusal ve psikolojik etkisi AB’nin kültürel boyutuna katkıda bulunmaktadır. Her ne kadar tüm AB ülkelerinde kabul edilip uygulanmasa

da EURO⁶, Avrupa bütünleşme sürecinin soyut kavramlarını, somut gündelik gerçekliklere dönüştürerek, Avrupa kimliğine meşruiyet kazandırmayı bir anlamda başarmıştır. Ayrıca EURO, kazandığı uluslararası para konumu ile, AB'nin dışsal kimliğinin güçlenmesine, dış dünyadaki insanlar tarafından daha güçlü olarak algılanmasına da katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak denilebilir ki, Avrupalı seçkinlerin ortak kimlik politikaları ve ortak kimliği vurgulamada yararlandıkları araç ve semboller Avrupalılık bilincini arttırmaktadır. Fakat bu unsurlar kimliğin yerel ve milli boyutundan çok makro düzeyde ve makro kurumlarda kendisini gösteren pragmatik boyutunu yansıtmaktadır (Fişne, 2003: 69).

Ancak AB kurumlarının eğitim alanında yürüttüğü ortak programlar üye ülkelerde müfredat engeli ile karşılaşmaktadır. Bunun nedeni Maastricht Antlaşması'nın 126. Maddesinde eğitimin içeriği ve örgütlenmesinde mutlak yetkinin üye ülkelerde olduğunun belirtilmesidir. Dolayısıyla bu alanda, eğitimde, Avrupa çapında derin olmayan bir işbirliği öngörülmektedir. Bu konuda mevcut olan direnç sadece üye ülkelerden gelmemektedir; yapılan kamuoyu araştırmaları ortak eğitim sisteminin Avrupalılar tarafından en az desteklenen program olduğunu göstermektedir. Eğitim sisteminde AB üye ülkelerinde önemli farklılıkların bulunması AB bütünleşmesi ve ortak kimlik oluşumu için önemli bir engel oluşturmaktadır (Picht, 1993: 87). Eğitim dışında AB'deki medya sektörlerinin hala ulusal seviyelerde örgütlenmiş olması ve Avrupa ortak kitle iletişim araçlarının eksikliği sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Benzer şekilde, Avrupa çapında örgütlenmiş siyasi partilerin örgütlenme eksikliği nedeni ile ortak çıkarlar etrafında bütünleşebilecek Avrupalılar da birbirlerinden haberdar olamamaktadırlar. Avrupa çapında örgütlenme konusunda kabul edilebilecek ciddi girişim, Yeşillerin 2004 Şubat'ta oluşturduğu Avrupa Yeşiller Partisidir. Yeşillerin Avrupa Parlamentosu (AP) grup başkanı *Daniel Cohn-Bendit* Haziran 2004 seçimlerinde Fransa yerine Almanya'dan aday olup, seçilerek Avrupa'da başka üye ülkelerde seçilebileceğinin önünü açmış ve göstermiştir. AP'deki diğer siyasi gruplar ise genellikle ulusal bazda örgütlenmekte ve AP çatısı altında gevşek ittifaklara gitme eğilimindedirler (Erdenir, 2005: 170-172).

⁶ Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, İngiltere, Danimarka, Estonya, Polonya, Romanya, İsveç, Litvanya ve Macaristan halen EURO para birimini kabul edip uygulamış değildir.

Maastricht Anlaşması'nın giriş bölümünde ve taslak anayasasının 2. Maddesinde, Avrupa'nın ortak değerleri olarak özgürlük, demokrasi, eşitlik, insanlık onuruna ve insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü yer almaktadır. O halde Avrupa değerleri anayasaya bağlı kimlik niteliğinde şekillenebilecektir. Bununla beraber, bu değerlerin ortak kimlik oluşturmada yeterli olmayacağı açıktır. Antlaşmalarda adı geçen temel değerler detaylı bir şekilde vurgulanmamakla birlikte, Avrupa Birliği hukukunun bu temel değerler üzerine inşa edildiğini ve bu değerler baz alınarak hukuk mekanizmalarının çalıştırıldığını söyleyebiliriz. Örneğin; AB Adalet Divanı, bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanması ve temel hak ve özgürlüklerin korunması konularında son derece hassas bir organdır. Ayrıca, Nice Zirvesi'nde benimsenen ve "*Temel Haklar Şartı*"nda da yer alan bu değerlerin, Avrupa Anayasasının yürürlüğe girmesi ile daha fazla öne çıkabileceği de vurgulanmalıdır.

Bütünleştirici etkisinin olabileceği varsayılan AB vatandaşlığı Maastricht Antlaşması ile, hukuki geçerlik kazanmıştır. Bununla birlikte, 1997 Amsterdam Antlaşması'nda Avrupa vatandaşlığının ulusal kimliğin yerini alamayacağı ve onu ancak tamamlayabileceğinin altı çizilmektedir. AB, ortak kimlikle ve üye ülke vatandaşlarına sunduğu haklarla, birlik sınırları içinde, serbest dolaşımı ve ikamet hakkını sağladığını, vatandaşların farklı üye ülkelerde ikamet etmelerinin mümkün olduğunu ve diğer üye ülke vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olduklarının garantilemektedir. AB ayrıca yerel ve AP seçimlerinde seçme ve seçilme haklarını korumakta ve bunların AP'ye dilekçe ile başvurma haklarını kabul ettirmektedir. Örneğin bir üye ülkenin (Almanya'nın) vatandaşı bu haklardan yararlanarak İspanya'da hem yerleşebilmekte ve hem de orada pasif oy hakkını kullanarak, yani kendisini aday göstererek seçilebilmektedir (Meyer, 2007/22/reportage).

AB'nin kabul ettiği yetki ikamesi ilkesi de (*subsidiarity*)* AB kurumlarına üye ülke politikalarına geniş müdahale yetkileri getirmekte ve

* Bu ilkeye göre, AB amaçlanan bir hedefe üye devletlerin yapacağı tasarruflar ile tam olarak ulaşılamayacağı durumlarda kendisi tasarrufta bulunabilmektedir. Yani, üye devletler alacakları kararlarla sorunu yeterli düzeyde çözemeyeceklerse, AB kurumları devreye girerek ve adı geçen kararları alıp tüm AB üye ülkelerinde geçerli olmasını sağlayabilmektedirler. Bu sayede AB boyutunda, ortak

böylece üye ülkelerde ortak bazı siyasi politikaların izlenmesi zorunlu kılınmaktadır. Bu yönüyle ikame ilkesi ortak kimlik oluşumuna ve – ortak uygulamalar getirdiğinden – ortak kimliğin oluşmasına önemli açılımlar getirmektedir.

AB'nin demokratik açıdan en önemli kurumu olan Avrupa Parlamentosu seçimlerine düşük oranda Avrupalıların ilgi göstermesi ise dikkat çekicidir; 1979 yılında %63 olan katılım oranı, 1984'te %61'e, 1989'da %59'a, 1994'te %57'e, 1999'da %50'ye ve 2004 yılı seçimlerinde %46'ya kadar gerilemiştir (BBC Turkish, Avrupa Parlamentosu Rehberi, 20.05.2007). Bu eğilim, Avrupa çapında henüz ortak siyasi kültürün oluşturulamadığının ve Avrupa halklarının mevcut sisteme karşı olan ilgisizliklerinin devam ettiğinin göstergesi olarak gösterebilir. Bununla birlikte, Avrupa çapında demokratik bir süreç için AB çapında üye ülke sivil toplum kesimleri arasında ilişkilerin geliştirilmiş olması gereklidir. Bazı sivil toplum örgülerinin ve çıkar gruplarının Avrupa çapında ilişkiler geliştirerek sivil toplum inisiyatifinin oluşabileceğini göstermesi yeterli değildir. AB çapında sivil toplumun oluşamamasının önündeki en ciddi sorunun ise iletişim eksikliği olduğu söylenebilir. İletişimin gelişmesi için ise ortak lisana, ortak eğitim sistemine ve Avrupa çapında örgütlenmiş siyasi partilerin varlığına ihtiyaç vardır. Ortak dil konusunda, üye ülkelerde, İngilizcenin teşvik edilmesi ise Fransa gibi ülkelerde tepki çekmektedir (Erdenir, 2005: 168-169)

AB açısından son 10 yıla (1997 – 2007) bakıldığında, Avrupa ortak kimliği konusunda önemli adımların atıldığı görülmektedir. Örneğin 1999 Helsinki Zirvesinde hem “*Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*” (AGSP) konusunda önemli ilerlemeler kaydedilebilmiş, hem de Türkiye'nin adaylığı kabul edilerek, Avrupa ortak kimliğine açıklık getirilmiştir. Türkiye'nin adaylığının kabulüyle, din ve kültür farkı nedeniyle herhangi bir ülkenin dışlanmayacağını altı çizilmiştir. “Öteki” olarak değerlendirilmenin ölçütü demokratik değerleri benimseyip benimsememe olarak kabul edilmiştir. Yani AB ortak kimlik oluşturma süreci içinde “kabul edilebilir olmayanların” (demokratik değerleri benimsemeyenlerin) varlığına vurgu yapılarak bunların “ötekiler” oldukları belirterek sınırlamalar yapılmaya

uygulamalar söz konusu olabilmekte ve AB vatandaşları ortak uygulamalar sayesinde bütünleşebilmektedirler.

çalışılmaktadır. Böylece, AB'ye üye ülkeleri, ortak kimlik oluşturmak projesi kapsamında, üye olmayan ülkelerin vatandaşlarına “öteki” olarak bakabilecektir. Bu durum “bizden olmayan” anlayışını yansıttığından tartışma ortamını yaratmakta ve kültürel farklılıkların algılanmasında radikal çevrelerin (Aşırı Sağcı ve Neo-Faşist) tezlerini güçlendirmektedir. “Öteki”nin rolünün AB ortak kimliğini oluşturmadaki önemi inkâr edilmemekle birlikte, “öteki”ni dışlayıcı özellik – aşırı sağ ve faşist akımların ekmeğine yağ sürmemek için – göz önünde bulundurularak, karşılıklı güven duygusu ve farklılıklara hoşgörü yaklaşımı politikası sergilenmeye çalışılmaktadır. Ancak tüm bu tartışmaların ortak bir birlik bilincinin gelişmesine yardımcı olacağı ve AB için ortak kimlik ve meşruiyet kaynağı olacağı ifade edilmektedir (Karaosmanoğlu, 2001: 164).

AB, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarında da belirtildiği gibi, ortak kimliğini ortak değerler olan özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, temel özgürlüklere saygı ve hukuk devleti esasına dayandırmakta ve bu yönüyle bir uygarlık projesi olduğunu da ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte, AB kimliğini öncelikle kültürel ivmeyle biçimlendirip geliştirmeyi değil, ortak dış politika, *Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası* desteği ile biçimlendirip geliştirmeyi de hedeflemektedir. Kısaca, AB ortak kimliği sadece kültürel bir aidiyet alanı değil, aynı zamanda güvenlik alanı yaratan bir anlam da ifade etmektedir. Bu nedenle, AB siyasal ve kültürel kimliğini, kültür, uygarlık ve felsefe temellerine dayandırmaktan çok, “öteki”lerin Avrupa değerlerine ve normlarına olan ilişkisi temelinde ve potansiyel tehlike ya da çıkar alanlarına göre biçimlendirmektedir. Bu algılama nedeniyle 11 Eylül olayları sonrasında AB İslam ve Müslümanlıkla özdeşleştirilen terörizm algılamalarını Avrupa'nın ortak siyasal ve ortak kültürel kimliğini şekillendirme de kullanmak istemektedir. Ancak bu yaklaşım AB düşünürlerince (*Jürgen Habermas* gibi) eleştirilmektedir. Eleştiriler AB'nin ortak kimlik oluşturma projesi kapsamında “dışlama” yapmaması gerektiği yönündedir. Kısaca, *Habermas*'ın yaklaşımıyla;

“ötekini benimsemenin kendi içine kapanmak ve ötekine karşı kapanmak demek olmadığını, toplumsal sınırların herkese, hatta ve özellikle de birbirine yabancı olan ve birbirine karşı yabancı kalmak isteyenlere açık olması...” (Oğan Balkız, 17.09.2006, Radikal İki).

gerektiğini kavratmaya çalışmaktadır. Kısaca, *Habermas* AB ortak kimliğinin “anayasal vatandaşlık” kavramı üzerine inşa edilmesi gerektiği inancındadır. 14 Aralık 1973 Kopenhag zirvesi kararları Avrupa kimliğinin demokrasi ve insan haklarına saygı ile belirlendiğini vurgulamaktadır. 1992 Maastricht Antlaşması J-2 maddesi ile *Ortak Dış ve Güvenlik Politikası*’nın (ODGP) amacının insan hakları ve demokrasiyi korumak olarak tanımlanmıştır. 1993 Kopenhag zirve toplantısı aday ülkelerdeki siyasi istikrarı, demokratik kurumların işleyişini, insan haklarına saygıyı tam üyelik için yerine getirilmesi gereken ön koşullar olarak belirlemiştir (Müftüler Baç, 2001: 129). Bununla birlikte Avusturya’da 3 Ekim 1999’da yapılan seçimlerden aşırı sağcı Avusturya Özgürlükçü Partisi hükümet ortağı olunca (04 Şubat 2000) Avrupa kamuoyundan Avusturya’ya yönelen sert tepkiler* yükselmiş ve AB ortak kimliğinin yukarıda bahsedilen değerler üzerinde şekillendiğinin altı çizilmiştir.

IV. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada ilk olarak Avrupa Birliği’nde ortak kimlik oluşumu sürecine katkısı olan ve Milattan Önce (MÖ) başlayan eski Yunan kültürü; ve yine M.Ö var olan Roma Cumhuriyeti döneminde geliştirilen ve Milattan Sonra (MS) 4. yüzyıla (yy.) kadar geçerli olan Roma kültürü; ve MS 4. yy.’dan sonra hâkim olmaya başlayan ve Hıristiyanlık yaşam tarzını öngören Hıristiyanlık kültürü ile aydınlanma çağı ile beraber başlatılan modern “Batı” Avrupa kültürü ele alınmıştır. Daha sonra ise AB’nin oluşturulmasıyla başlayan ortak kimlik oluşturma süreci irdelenerek, AB ortak kimliğinin aydınlanma dönemi sonrasında oluşturulan değerler üzerine inşa edilmesinin gerekliliğinin altı çizilmiştir.

* Özellikle tepkilerin boyutlarının AB üyesi ülkelerin ve aday ülkelerin kamuoylarındaki tepkileri aşarak AB düzeyinde yaptırımlara dönüşmesi bahsedilen değerlerin somut politikaları yönlendirmesine yol açmıştır. Bu bağlamda AB Bakanlar Konseyi, birlik üyesi Avusturya’ya yönelik ortak bir politika oluşturulmasını karara bağlamıştır. Bu çerçevede öncelikle Avusturya ile ilişkiler asgari düzeye, istişare düzeyine indirilmiştir. Avusturya’ya yönelik tepki AB ortak kimliği açısından önemlidir. Çünkü bu AB’nin para birliği ve ortak hukuki düzenlemelerin ötesinde bir değerler topluluğu olduğunun açık bir göstergesidir. Her ne kadar bu bağlamda karşı çıkışlar bulunsa da bu durum gittikçe daha çok kabul görmektedir (Çelebi, 2002: 47).

AB'nin küresel süreçte, Avrupalılar adına üstüne düşen sorumluluğu yerine getirebilmesi büyük oranda AB vatandaşları tarafından meşru görülmesine bağlıdır. AB bu meşruluğu sağlayıp vatandaşları tarafından kabul edilmek için kolektif ortak kimlik oluşumuna önem vermektedir. Çünkü bireyler ancak kendi kimlikleri ile özdeşleştirdikleri, kendilerini ait hissettikleri bir yönetimin iktidarını meşru görüp onaylamaktadırlar. Oysa günümüze kadar, AB'nin meşruiyeti ulus devletlerin yöneticilerinin desteğine ve ulus devletlerin yönetimlerinin meşruiyeti ise üye ülkelerin vatandaşlarının seçimlerle onaylamalarına dayandığı kabul edilmekteydi.

Özellikle 1992 yılından itibaren AB, ortak kültürü mümkün kılacak programlar ve girişimlere ağırlık vermeye başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Avrupa fikri, kimliği ve kültürü çalışmaları desteklenerek ve irdelenerek geniş literatür oluşturulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda somut adımlar da atılarak, AB bayrağı – beyaz yıldızlar mavi desen üzerine – benimsemiş, *Beethoven*'in 9. Senfonisi'nin “*Odd to Joy*”u AB milli marşı olarak kabul edilmiş, 09 Mayıs Avrupa günü olarak kabul edilmiş ve AB vatandaşlarına ortak nüfus cüzdanları verilmiştir. Bununla birlikte AB *SOCRATES*, *LEONARDO DA VİNCİ* ve *ERASMUS* gibi programlarla Avrupa üniversitelerinde ve okullarında – aday ülke eğitim kurumları da bu programlara dâhil edilmişlerdir – okuyan öğrencilerinin dolaşımının sağlanmasını teşvik eden programlar oluşturmuştur. 2006 yılında sona eren *CULTURE 2000 PROGRAMI* ile AB ortak kültürel alana katkıda bulunacak eser ve projeleri teşvik etmiştir. Aynı program kapsamında “*Avrupa Kültür Başkentleri*”, “*Avrupa Ortak Miras Günleri*” gibi kültürel etkinliklerinin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır (bkz. Erdenir, 2005: 105-106).

Tabii ki bu adımlar yeterli değildir ve bu bağlamda alınması gereken daha çok uzun bir yol vardır. Fakat AB oluşumu - tarihsel olarak da göstermeye çalıştığımız gibi- zorlu süreçler sonunda bu haline ulaşabilmiştir. Önemli olan temellerin güçlü atılabilmesidir, kanımca AB ortak kimlik oluşum sürecinde- her ne kadar bazen çatlak sesler çıksa da- bu durum başarılıdır. Başka bir ifadeyle, AB'nin ortak kimlik değerlerini Kopenhag Kriterleri- demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, işleyen bir Pazar ekonomisinin varlığı vb.- ile tanımlaması, Avrupa'nın hem tarihsel süreç içinde edindiği kazanımlara- dünyevi değerlerin yüceltilmesi, bireyin özgürleştirilmesi ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi, hümanist bir yaklaşımla diğerleri ile eşitlik, bireyin yönetenlerini

demokratik yöntemlerle seçebilmesi ve iktisadi özgürlük gibi..- uygundur hem de AB'nin, küreselleşen dünyada, bir medeniyet projesi olarak ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Kaynakça:

- BBC Turkish, Avrupa Parlamentosu Rehberi. Erişim: 20.05.2007, http://www.bbc.co.uk/turkish/specials/1411_eu_parliament/page7.shtml.
- Celebi, Aykut (2002). *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çiğdem, Ahmet (2003). *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Delanty, Gerard (2005). *Avrupa'nın İcadı*. (Çev. Hüsamettin İnanç). Ankara: Adres Yayınları.
- Denzer, Horst (1986). "Bodin". Verlag C. H. Beck (Der.). *Klassiker des politischen Denkens I*, München, Druck und Bindung: May & Co
- Dicke, Klaus (1998). "Menschenrechte". Wichard Woyke (Der.). *Handwörterbuch Internationale Politik Ed*, Born: Bundeszentrale für politische Bildung
- Erdenir, F.H.Burak (2005). *Avrupa Kimliği Pan- Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe*. Ankara: Ümit Yayınları.
- Ergür, Ali (2004). "Yeni Bir Avrupa Kimliğine Doğru", *Görüş Dergisi*. Erişim: 10.10.2006, <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/59/13.pdf>.
- Erözden, Ozan (1997). *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ertuğrul, Kürşad (2001). "AB ve Avrupalılık". *Doğu Batı Dergisi*, No: 14.
- Fişne, Mustafa (2003). "Avrupa Birliği'nin Doğuşu ve Gelişimi". Muhsin Kar ve Harun Arıkan (Der.) *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Fetcher, Iring (1991). "Freiheit". Dieter Nohlen (Der.) *Wörterbuch Staat und Politik*, Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung.

- Gong, G. W. (1984). *The Standard of Civilisation in International Society*. Oxford'dan akt. Yurdusev (1997).
- Hay, Denys (1957). *Europe: The Emergence of an Idea*, Edinburgh: Edinburgh University Press 'den akt. Delanty (2005)
- İnanç, Hüsamettin (2005). *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Ankara: Adres Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Ali (2001). "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri". *Doğu Batı Dergisi*, No: 14.
- Lee, Stephen J. (2004a). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Lee, Stephen J. (2004b). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789- 1980*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Meyer, Manuel (2007). *Die deutsche Fraktion*, Erişim: 10.11.2007, <http://www.zeit.de/online/2007/22/reportage-spanien>.
- Müftüler Baç, Meltem (2001). *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Oğan Balkız, (2006). N. "Neyin Birliği". *Radikal İki*, 17.09.2006.
- Poggi, Gianfranco (1991). *Çağdaş Devletin Gelişimi*. Çev. Şule Kut, Binnaz Toprak. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Rougemont, D. (1965). *The Meaning of Europe*, New York: Stein and Day'dan akt. Erdenir (2005).
- Schwan, Alexander (1991). "Politische Theorien des Rationalismus und der Aufklärung". Hans J. Lieber (Der.). *Politisch Theorien von der Antike bis zur Gegenwart*, Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung.
- Schwarzer, Deiner (1982). *Europa und die Europäische Gemeinschaft*, München: Süddeutscher Verlag
- Taşçı, Serdar (2001). "İktidar ve Söylem: Kapitalizm ve Avrupa". *Doğu Batı Dergisi*, Sayı:14, Şubat- Nisan 2001.

Yurdusev, A.Nuri (1997). “Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği”.
Atilla Eralp (Der.) *Türkiye ve Avrupa: BatılılaŐma, Kalkınma,
Demokrasi*, İstanbul: İmge Yayınları.

Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community. Erişim:
15.03.2007, http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html#anArt152.